

1 GLOBÁLNÍ OTEPLOVÁNÍ

základní fakta o příčinách a důsledcích klimatické krize

Země se velmi rychle otepluje. Globální oteplování je pozorovaný a daty z celého světa dobře doložený jev. Od průmyslové revoluce se průměrná teplota planety zvýšila až o 1,2 °C.¹ Hlavní příčinou je skutečnost, že lidé spalováním uhlí, ropy a plynu do ovzduší přidávají uhlík, který byl po miliony let uložen pod zemí ve fosilních zásobách. Mění tak složení atmosféry, v níž se hromadí oxid uhličitý (CO₂). Od průmyslové revoluce lidé takto zvýšili koncentraci CO₂ v atmosféře cca o 50%.² Oxid uhličitý přitom funguje v atmosféře jako "planetární termostat". Nárůst jeho koncentrace zesiluje skleníkový efekt (viz schéma 1), který zachycuje v atmosféře sluneční teplo. Výsledkem je výjimečně rychlé oteplování.³

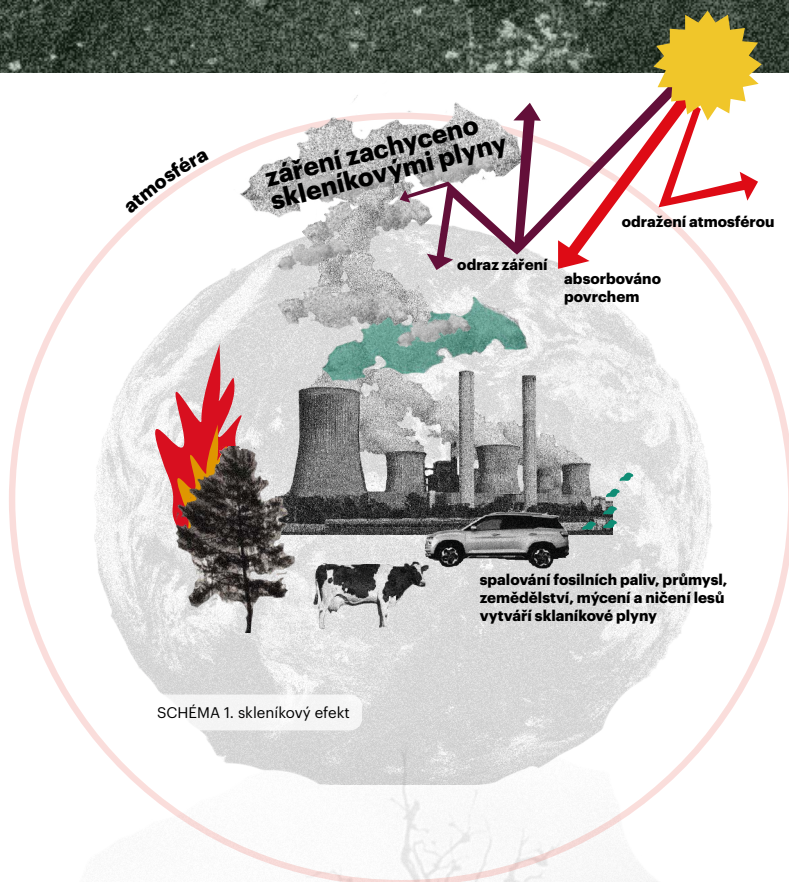

SCHÉMA 1. skleníkový efekt

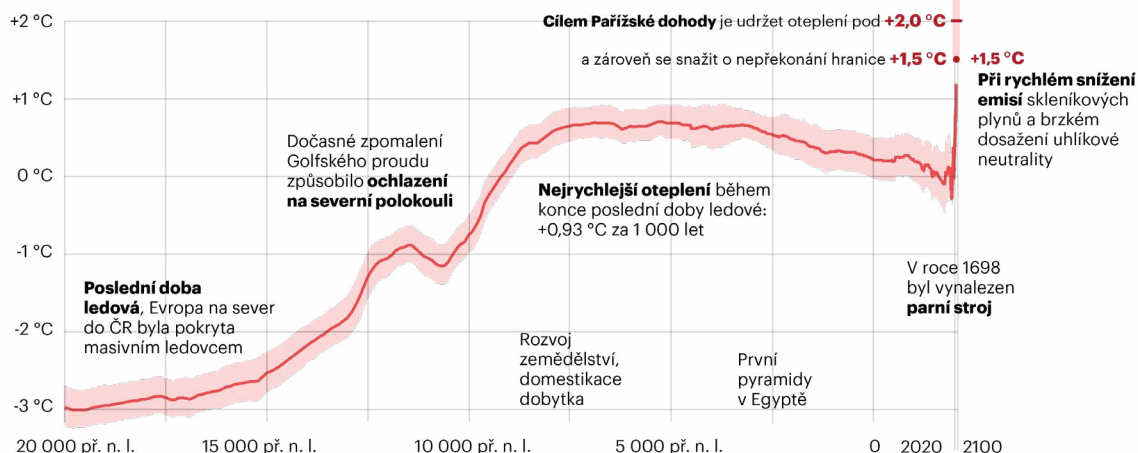
Lidská odpovědnost za oteplování je dobře doloženým vědeckým faktem. Skleníkový efekt je známý od roku 1896. Oteplování vědci poprvé pozorovali v roce 1938 a od poloviny století přibývá varování, že spalování fosilních paliv jej dále urychluje. Na prvních opatřeních k jeho zmírnění se Organizace spojených národů usnesla již v roce 1992. Shoda na lidské příčině je dnes mezi odborníky jednoznačná.⁴ Pozorované oteplování nemá jiné logické vysvětlení, než rostoucí koncentraci skleníkových plynů (viz graf 1).

SVĚTOVÁ TEPLOTNÍ ANOMÁLIE ZA 22 000 LET

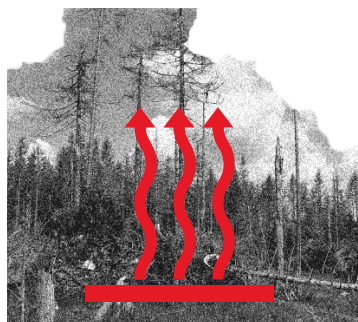
Současné oteplení je více než 10x rychlejší než přirozené oteplení, které proběhlo na konci poslední doby ledové.

Průměrná anomálie včetně pásu nejistoty

Teplotní anomálie je odchylka vůči průměrné teplotě na Zemi ve zvoleném referenčním období. Zde se jedná o tzv. předindustriální období, tedy léta 1850 - 1900

Globální oteplování destabilizuje světový klimatický systém, jehož stabilní fungování (např. předvídatelné podmínky, pravidelné srážky umožňující stabilní zemědělskou produkci) je přitom základní podmínkou existence člověka na Zemi. Oteplování ale velmi rychle mění podnebí a vede ke stále častějšímu extrémnímu počasí. Proto hovoříme o "klimatické krizi", která má řadu závažných důsledků pro lidský život.⁵ Ty s postupujícím oteplováním rychle narůstají (viz infolist 2).

**extrémní horka
ohrožující lidské zdraví**

**častější sucha, záplavy
a bouře**

devastující lesní požáry

**oteplování oceánů, nárůst hladiny
moří ohrožující nízko ležící lidská
sídla**

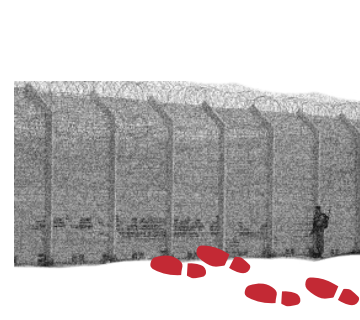
**rozpad ekosystémů, vymírání
druhů**

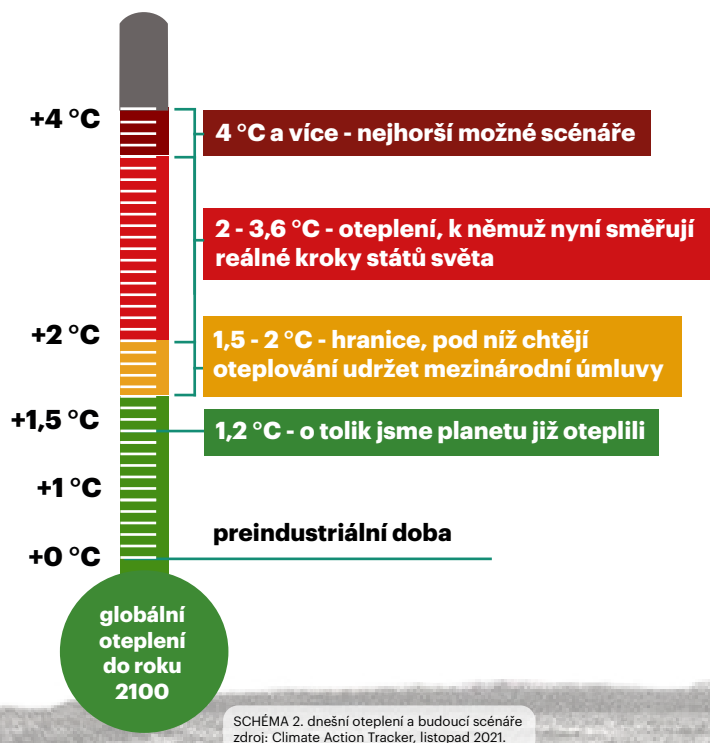
šíření tropických chorob

**neúroda, ohrožení potravin,
častější hlad a podvýživa**

**destabilizace společnosti
a napětí potenciálně vedoucí ke
konfliktům**

Budoucí oteplení a jeho dopady závisí na tom, jak rychle snížíme emise. Kde se oteplování zastaví záleží na tom, jak rychle lidé přestanou zvyšovat koncentraci skleníkových plynů v atmosféře. Udržení oteplení v rozumných mezích by vyžadovalo dalekosáhlé, rychlé změny ve všech oblastech života společnosti, které povedou ke snížení emisí téměř o polovinu již do roku 2030.⁶ Aktuální závazky států směřují téměř k dvojnásobnému oteplení (viz schéma 2).⁷ Nejhorší scénáře bez jakékoli akce by mohly vést k podmínkám obtížně slučitelným s přežitím lidské civilizace (viz infolist 2).

1 World Meteorological Organization, 2021. State of Climate in 2021: Extreme events and major impacts. Dostupné z: <https://public.wmo.int/en/media/press-release/state-of-climate-2021-extreme-events-and-major-impacts>

2 National Oceanic and Atmospheric Administration, červen 2021. Carbon dioxide peaks near 420 parts per million at Mauna Loa observatory. Dostupné z: Explainer: Will global warming 'stop' as soon as net-zero emissions are reached? <https://research.noaa.gov/article/ArtMid/587/ArticleID/2764/Coronavirus-response-barely-slows-rising-carbon-dioxide>

3 IPCC, 2021. Summary for Policymakers. In: Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Dostupné z: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf

4 Lynas, Mark; Benjamin Z. Houlton a Simon Perry, Environmental Research Letters, 2021. Greater than 99% consensus on human caused climate change in the peer-reviewed scientific literature. Dostupné z: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/ac2966>

5 IPCC, 2022. Summary for Policymakers. In: Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Dostupné z: https://report.ipcc.ch/ar6wg2/pdf/IPCC_AR6_WGII_SummaryForPolicymakers.pdf

6 Climate Action Tracker, listopad 2021. Glasgow's 2030 credibility gap: net zero's lip service to climate action. Dostupné z: <https://climateactiontracker.org/publications/glasgows-2030-credibility-gap-net-zeros-lip-service-to-climate-action/>

7 Steffen, Will; Johan Rockström a Katherine Richardson, PNAS, 2018. Trajectories of the Earth System in the Anthropocene. Dostupné z: <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1810141115>

Materiál byl realizován v rámci projektu ČMKOS § 320a písm. a) ZP 2022 - "Dopady zelené ekonomiky na trh práce, pracovněprávní a sociální ochranu, ochranu soukromí zaměstnanců a sociální dialog", který je financován z prostředků státního rozpočtu ČR prostřednictvím MPSV ČR.

Pro ČMKOS zpracoval Re-set, platforma pro sociálně-ekologickou transformaci.
Autor textů: Josef Patočka, grafika a sazba: Kateřina Holá.

Série infolistů ČMKOS o klimatické krizi a zelené ekonomice zahrnuje šest tematických materiálů:

1. Klimatická krize - základní fakta, 2. Klimatická krize - dopady na život v České republice, 3. Klimatická krize - možná řešení, 4. Spravedlivá transformace - Jak řešit klimatickou krizi spravedlivě k lidem?, 5. Spravedlivá transformace - proměny práce, 6. Spravedlivá transformace - role odborů

ČMKOS

2 KLIMATICKÁ KRIZE

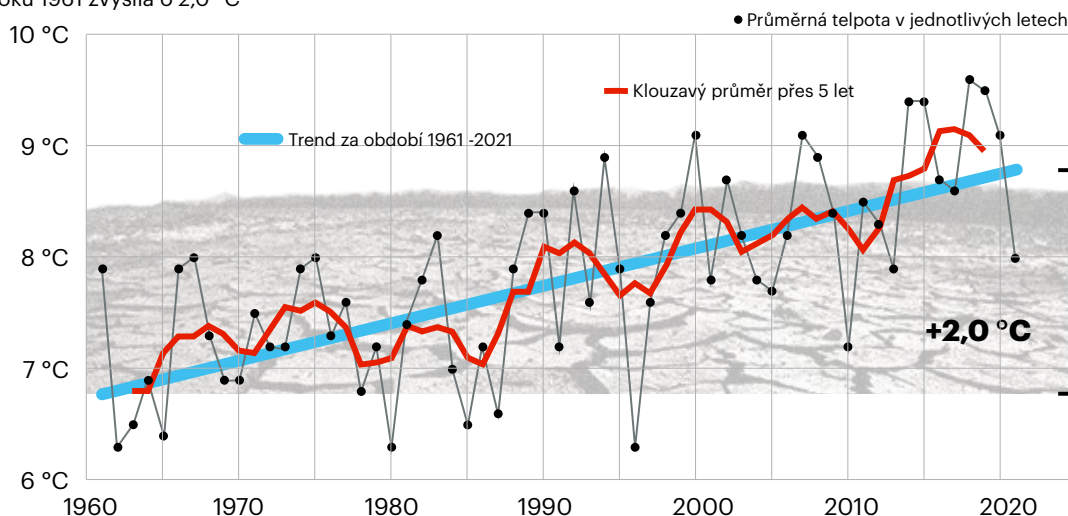
JAKÉ BUDOU DŮSLEDKY?

globální oteplování, sociální nerovnosti a dopady na život v České republice

Klimatická krize, zaviněná globálním oteplováním, dopadá na celý svět. Její příčiny i důsledky jsou ale nerovnoměrně rozloženy. Globální oteplování se týká celé planety (viz infolist 1). Všichni za něj ale nenesou stejnou odpovědnost a na všechny nedopadá stejně. Největší emise mají nejbohatší státy a vrstvy obyvatel, negativní důsledky ale naopak často nejhůře postihují ty, kteří za krizi nesou nejmenší odpovědnost (viz infolist 4).¹

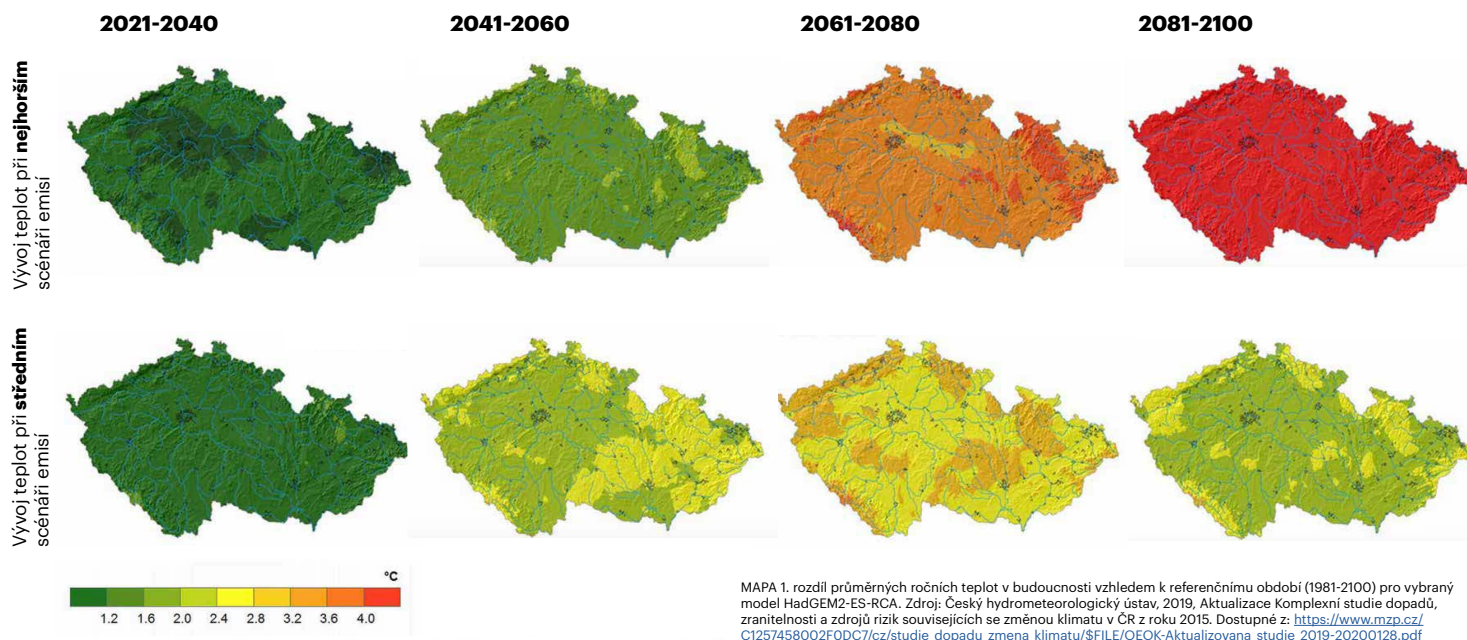
PRŮMĚRNÁ ROČNÍ TEPLOTA V ČR

Teplota se od roku 1961 zvýšila o 2,0 °C

Graf 1: Fakta o klimatu, 2022, Průměrná roční teplota v ČR, licencovaný pod CC BY 4.0. Dostupné z: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/teplota-cr>

Klimatická krize již dnes dopadá také na Českou republiku. Naše země se otepluje zhruba dvakrát rychleji než svět jako celek (viz graf 1). Za posledních šedesát let se ohřála zhruba o 2 °C. Mezi důsledky, které již pozorujeme, patřilo v minulém desetiletí mnohaleté sucho pustošící krajinu i zemědělství a následné odumírání smrkových lesů. V blízkém Německu zase nedávno řádily extrémní záplavy, častější jsou bouře, jež mohou doprovázet extrémní jevy jako bylo tornádo na Jižní Moravě. Takových jevů bude s dalším oteplováním dále přibývat.²

MAPA 1. rozdíl průměrných ročních teplot v budoucnosti vzhledem k referenčnímu období (1981-2100) pro vybraný model HadGEM2-ES-RCA. Zdroj: Český hydrometeorologický ústav, 2019, Aktualizace Komplexní studie dopadů, zranitelnosti a zdrojů rizik souvisejících se změnou klimatu v ČR z roku 2015. Dostupné z: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/studie_dopadu_zmena_klimatu/\\$FILE/OEOK-Aktualizovana_studie_2019-20200128.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/studie_dopadu_zmena_klimatu/$FILE/OEOK-Aktualizovana_studie_2019-20200128.pdf)

Oteplování ovlivní život každého z nás. Do roku 2050 lze i při optimistických scénářích založených na rychlém snížení emisí CO₂ kvůli setrvačnosti zemského klimatu čekat oteplení nejméně o další 2 °C. To povede podle odborníků z české Akademie věd k častějším suchům i přivalovým srážkám, teplejším létům s až dvojnásobkem tropických nocí oproti dnešku, nebo oslabení či ohrožení zemědělské produkce v úrodných oblastech jako je Jižní Morava. Vlny veder mohou častěji dosáhnout intenzity ohrožující zejména ve městech lidské zdraví. Sucha a další projevy extrémního počasí pak budou mít dopad také na ekonomiku, zejména v sektorech přímo ovlivněných klimatem jako je zemědělství a tedy i zajištění dodávek potravin, nebo lesnictví.³

GLOBALNÍ NÁRŮST PRŮMĚRNÝCH TEPLŮT O 4 °C BY DONUTIL LIDSTVO OPUSTIT ROVNÍKOVÉ OBLASTI

Kanada, Sibiř, Skandinávie a Aljaška

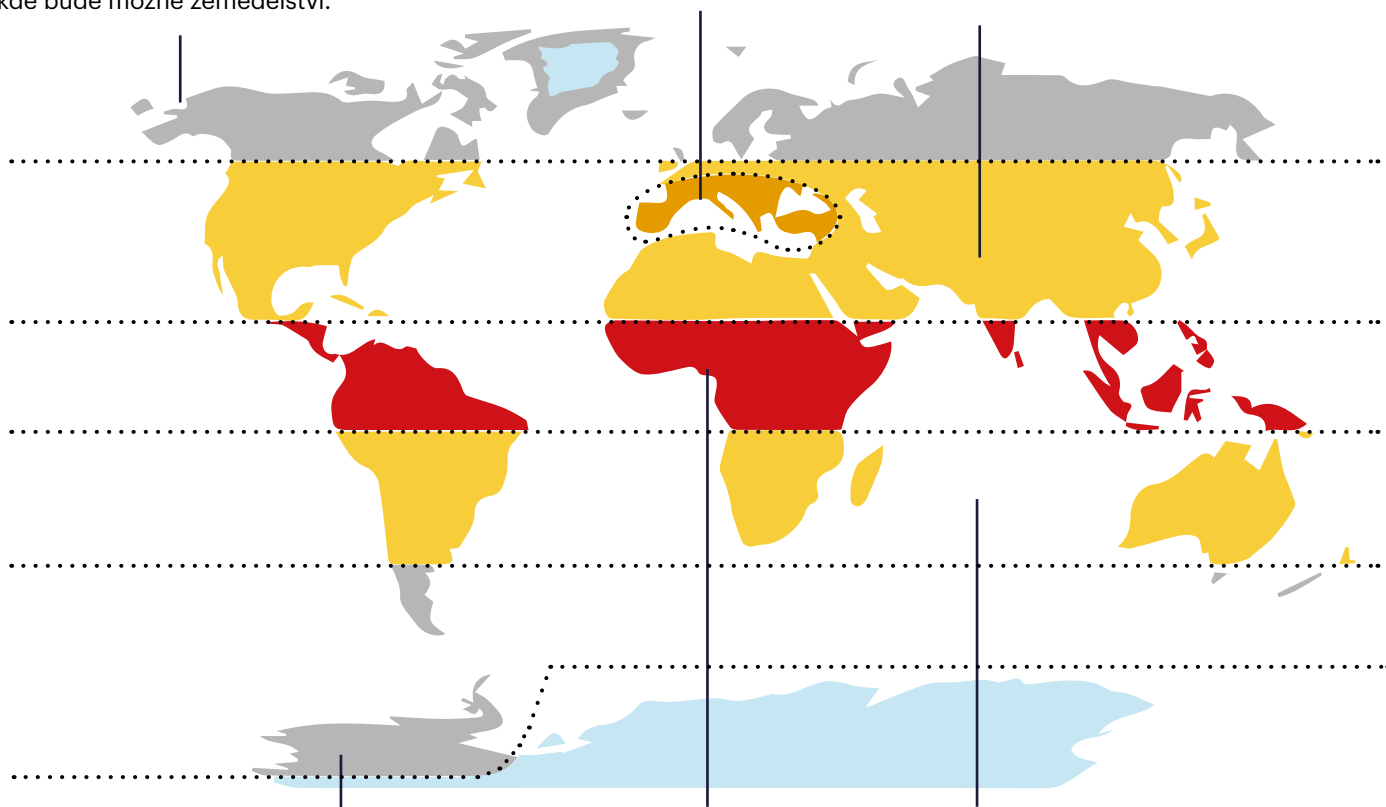
Naprostá většina lidstva bude žít v oblastech s vysokou zeměpisnou šířkou, kde bude možné zemědělství.

Jižní Evropa

Saharské pouště se rozšíří do jižní a střední Evropy.

Himaláje

Dvě třetiny ledovců, které napájejí mnoho asijských řek, budou ztraceny.

Nový Zéland, Tasmánie, Západní Antarktida a Patagonie

Zde budou jedny z mála obyvatelných částí jižní polokoule – pravděpodobně velmi hustě osídlené.

Rovníkový pás

Vysoká vlhkost způsobí, že bude území po většinu roku neobyvatelné. Na severu a jihu budou ležet pásy nehostinné pouště.

Oceánské mrtvé zóny

Korálové útesy, měkkýši a plankton budou zničeny rostoucí kyselostí vody. Bez kořisti bude mořský život rychle ubývat.

1 Podle některých studií již dnes globální oteplování prohlubuje světovou ekonomickou nerovnost. Viz například Diffenbaugh, Noah S. a Marshall Burke, PNAS, 2019. Global warming has increased global economic inequality. Dostupné z: <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1816020116>

2 Viz například Boček Jan, Lenka Kabrhlová a Petr Kočí, iRozhlas. cz, únor 2020. Data meteorologů: Česko se za posledních šedesát let ohřálo o dva stupně Celsia, v zimě a létě téměř o tři. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/priroda/klima-data-fakta-o-klima-tu-2002060600-jab>

3 Štěpánek, Petr a kol., Ústav výzkumu globální změny Akademie věd České republiky Brno, 2019. Očekávané klimatické podmínky v České republice část I. Změna základních parametrů. Dostupné z: <https://www.klimatickazmena.cz/cs/o-nas/aktuality/ocekavane-klimaticke-podminky-v-ceske-republice-cast-i-zmena-zakladnich-parametru/>

4 Hausfather, Zeke, Carbon Brief, duben 2021. Explainer: Will global warming 'stop' as soon as net-zero emissions are reached? Dostupné z: <https://www.carbonbrief.org/explainer-will-global-warming-stop-as-soon-as-net-zero-emissions-are-reached>

MAPA 2. The Guardian, květen 2019. The heat is on over the climate crisis. Only radical measures will work. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2019/may/18/climate-crisis-heat-is-on-global-heating-four-degrees-2100-change-way-we-live>

Budoucí podmínky se budou lišit podle našich dnešních rozhodnutí.

Scénáře po roce 2050 se zásadně liší podle toho, jak lidstvo zareaguje (viz infolist 3). Pokud snížíme včas emise, teplota se postupně stabilizuje.⁴ Pokud lidstvo emise skleníkových plynů do roku 2050 zásadně neomezí, ke konci tohoto století lze v České republice očekávat oteplení o 3 až 6 °C oproti současnosti s další eskalací dopadů, destabilizací ekonomiky a zvyšováním nákladů na řešení problémů (viz mapa 1). Ve světě by pak nejhorší scénáře oteplení vedly k proměně valné části planety v neobyvatelné oblasti (viz mapa 2).

Materiál byl realizován v rámci projektu ČMKOS § 320a písm. a) ZP 2022 - "Dopady zelené ekonomiky na trh práce, pracovněprávní a sociální ochranu, ochranu soukromí zaměstnanců a sociální dialog", který je financován z prostředků státního rozpočtu ČR prostřednictvím MPSV ČR.

Pro ČMKOS zpracoval Re-set, platforma pro sociálně-ekologickou transformaci.
Autor textů: Josef Patočka, grafika a sazba: Kateřina Holá.

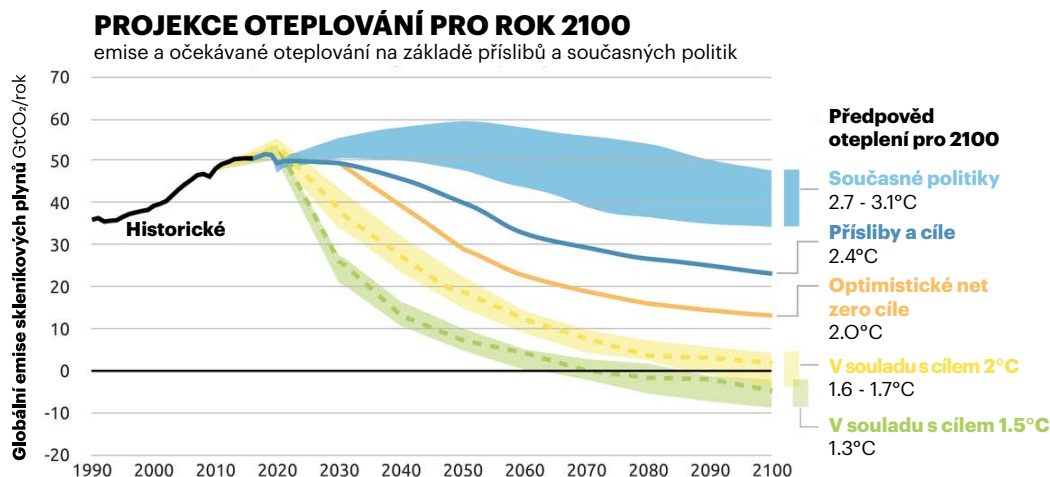
Série infolistů ČMKOS o klimatické krizi a zelené ekonomice zahrnuje šest tematických materiálů:

1. Klimatická krize - základní fakta, 2. Klimatická krize - dopady na život v České republice, 3. Klimatická krize - možná řešení, 4. Spravedlivá transformace - Jak řešit klimatickou krizi spravedlivě k lidem?, 5. Spravedlivá transformace - proměny práce, 6. Spravedlivá transformace - role odborů

ČMKOS

3 KLIMATICKÁ KRIZE

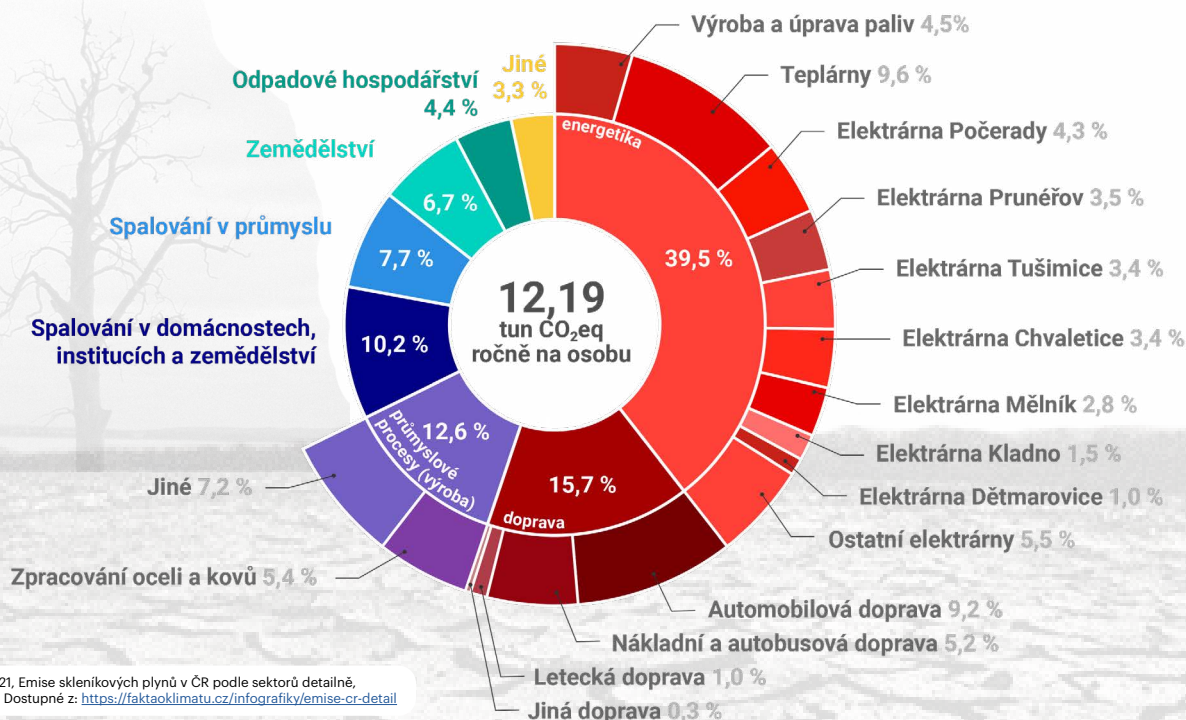
SCÉNÁŘE BUDOUCNOSTI A MOŽNÁ ŘEŠENÍ

GRAF 1. Climate Action Tracker, 2021. Projekce oteplování pro rok 2100. Dostupné z: https://climateaction-tracker.org/media/images/CAT_2021.05_2100WarmingProjectionsGraph.width-1110.png

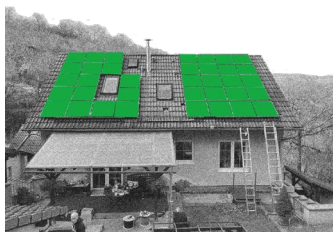
pouštět víc emisí, než příroda stačí absorbovat), ale hlavně o celkové množství emisí v atmosféře (viz graf 1). Scénáře pro cíl zastavit oteplování mezi 1,5 a 2 stupni Celsia, dohodnuté Organizací spojených národů po dvou desetiletích vyjednávání na konferenci v Paříži v roce 2015, vyžadují zásadní snížení emisí již během tohoto desetiletí.¹ Právě z této mezinárodní dohody vychází transformační politika Evropské unie - takzvaná Zelená dohoda pro Evropu, která chce snížit emise do roku 2030 o 55% (oproti roku 1990) a dosáhnout uhlíkové neutrality do poloviny století.²

Stabilizace klimatu lze dosáhnout snížením spotřeby, přechodem k bezuhlíkovým zdrojům energie a změnami v hospodaření v krajině. Emise můžeme snižovat několika různými způsoby, zejména pak snížením spotřeby fosilních paliv - takzvanou dekarbonizací. K té mohou vést různé formy úspory energie a nahrazení zbývajících spotřeby bezuhlíkovými (obnovitelnými) zdroji energie. Zdroje emisí v České republice viz graf 2.

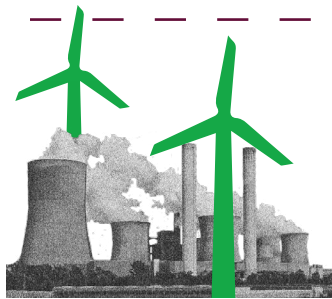

GRAF 2. Fakta o klimatu, 2021. Emise skleníkových plynů v ČR podle sektorů detailně, licencovaný pod CC BY 4.0. Dostupné z: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr-detail>

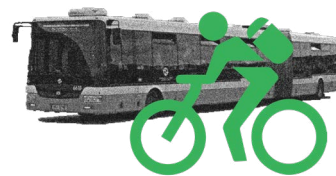
Ve většině sektorů, kde je třeba snížit emise, známe již dnes možná řešení (viz graf 2). V energetice jde o náhradu fosilních paliv (uhlí, ropy a plynu) obnovitelnými zdroji (slunce, vítr či voda); v dopravě o podporu veřejné dopravy a náhradu spalovacích motorů motory elektrickými; v průmyslu o snižování emisí novými bezuhlíkovými výrobními postupy. Zásadní je obnova krajiny a posílení její schopnosti zachycovat uhlík z atmosféry, ať už obnovou lesů nebo metodami ekologického zemědělství.³

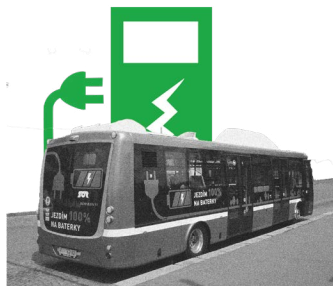
úspory energie a zvyšování energetické účinnosti

konec uhlí a plynu ve výrobě elektřiny, rozvoj obnovitelných zdrojů (slunce, větru, vody)

posílení veřejné dopravy a sdílení aut na úkor individuální automobilové dopravy

náhrada spalovacích motorů elektrickými

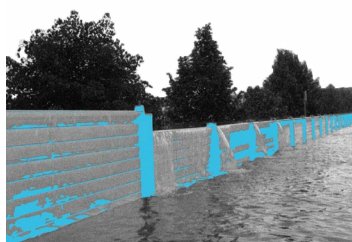

obnova lesů, aby začaly znovu zachycovat uhlík z atmosféry

metody ekologického zemědělství zachycující uhlík v půdě

Čím rychleji se nám podaří klima stabilizovat, tím větší šanci máme přizpůsobit se novým podmínkám. I při nejlepších scénářích snižování emisí je určitá míra klimatických změn dnes již nevyhnutelná (viz infolist 2). Novému klimatu se budeme muset přizpůsobit (adaptovat se). Čím rychleji teploty stabilizujeme, tím větší šanci máme, že se nám to podaří.⁴

investice do infrastruktury, aby zvládla extrémnější počasí (např. protipovodňová opatření)

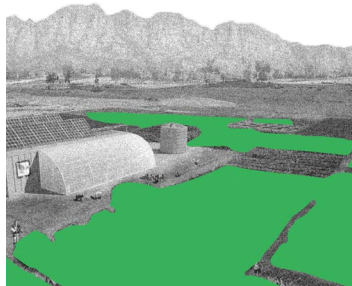
adaptace měst na vlny veder (např. rozšíření zelených ploch a schopnosti zachycovat vodu při přívalových srážkách)

zadržování vody v krajině (obnova přirozených toků, tůní a mokřadů, ohleduplné lesnictví)

úspora vody v domácnostech, zahradničení či zemědělství

přechod k odolnějším zemědělským postupům a plodinám

investice do přípravy na pohromy a katastrofy a do kritických sektorů veřejných služeb jako jsou integrované záchranné systémy

posílení sociálních záchranných sítí a schopnosti sociálního systému pružně pomáhat potřebným lidem

1 IPCC, 2018- Summary for Policymakers. In: Global Warming of 1.5°C. Dostupné z: <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/>

2 Viz přehled opatření ve Fit for 55 zde: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/fit-for-55>

3 European trade union confederation, 2020. Adaptation to Climate Change and the world of work. A guide for trade unions. Dostupné z: <https://www.etuc.org/en/adaptation-climate-change>

4 K problému adaptace viz Adaptační strategie České republiky na změnu klimatu: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/adaptni-strategie-cr>

Materiál byl realizován v rámci projektu ČMKOS § 320a písm. a) ZP 2022 - "Dopady zelené ekonomiky na trh práce, pracovněprávní a sociální ochranu, ochranu soukromí zaměstnanců a sociální dialog", který je financován z prostředků státního rozpočtu ČR prostřednictvím MPSV ČR.

Pro ČMKOS zpracoval Re-set, platforma pro sociálně-ekologickou transformaci.
Autor textů: Josef Patočka, grafika a sazba: Kateřina Holá.

Série infolistů ČMKOS o klimatické krizi a zelené ekonomice zahrnuje šest tematických materiálů:

1. Klimatická krize - základní fakta, 2. Klimatická krize - dopady na život v České republice, 3. Klimatická krize - možná řešení, 4. Spravedlivá transformace - Jak řešit klimatickou krizi spravedlivě k lidem?, 5. Spravedlivá transformace - proměny práce, 6. Spravedlivá transformace - role odborů

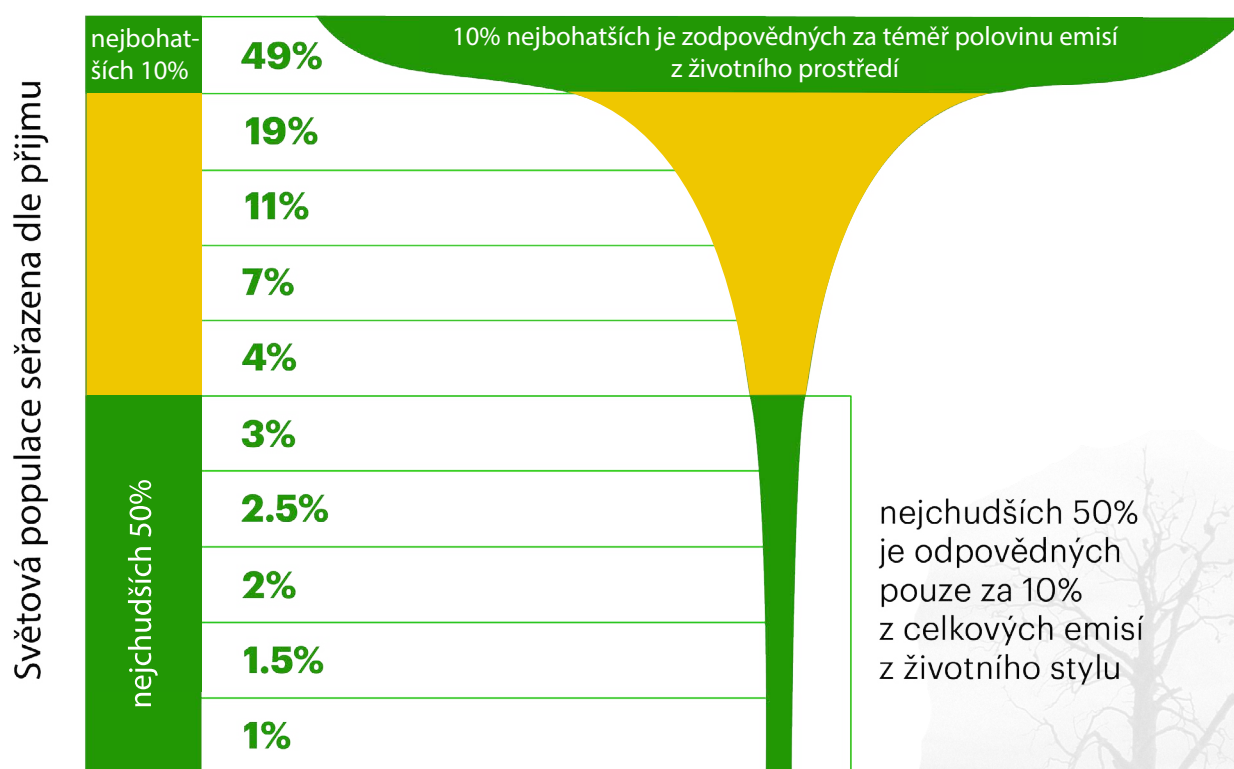
ČMKOS

4 SPRAVEDLIVÁ TRANSFORMACE

Jak řešit klimatickou krizi spravedlivě k lidem?

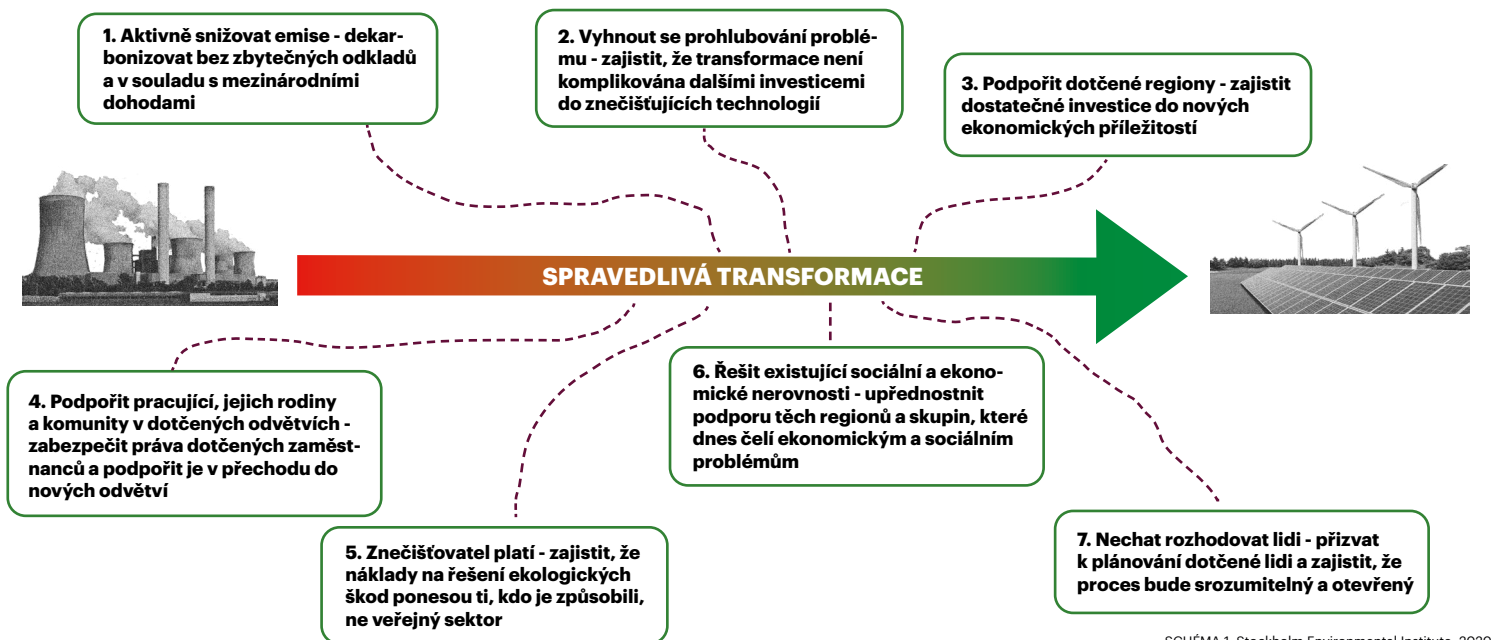
Příčiny i dopady krize souvisí se sociálními nerovnostmi. Zatímco za zvýšenou koncentraci oxidu uhličitého v atmosféře mohou historicky nejvíce ty nejbohatší státy, nejhůře důsledky dopadají na chudší. Platí to jak mezi různými vrstvami společnosti, tak v mezinárodním měřítku mezi státy. Největší emise má obecně životní styl nejbohatších. Celosvětově zodpovídá nejbohatších 10% obyvatel světa za celou polovinu emisí z životního stylu.¹ Důsledky těchto emisí, jako je zdražování potravin či extrémní počasí, pak ale nespravedlivě neseme všichni. Nejhůře dopadají na nejchudší a nejzranitelnější, zatímco bohatí se snáze přizpůsobí. Česká republika patří mezinárodně k zemím, které mají největší emise na obyvatele. Také mezi nimi ale panuje nerovnost. Ta je daná mimo jiné tím, že zatímco chudší části společnosti vypouštějí skleníkové plyny častěji z aktivit nezbytných k zajištění základních potřeb, bohatší častěji emise způsobují luxusní spotřebou (např. létání).²

Řešení klimatické krize musí být spravedlivé. Proto, že je klimatická krize propojena se sociálními nerovnostmi, prosazují odborová hnutí i mnohé ekologické organizace takzvanou “spravedlivou transformaci”: proces řešení ekologických problémů, který bude mít na paměti potřeby lidí a jehož náklady budou ve společnosti rozděleny férově.

GRAF 1. Uhlíková nerovnost: emise z životního stylu podle socioekonomických vrstev. Zdroj: OXFAM, 2015, EXTREME CARBON INEQUALITY. Dostupné z: https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/mb-extreme-carbon-inequality-021215-en.pdf

Spravedlivá transformace má tedy představovat proces, v jehož rámci odbory, vlády, samosprávy, lidé z dotčených regionů, občanské organizace a další instituce společně plánují přechod od znečišťujícího způsobu výroby k udržitelné ekonomice tak, aby jeho náklady byly rozloženy spravedlivě. To znamená, že cenu za přechod k ekologičtější ekonomice by měli nést především velcí znečišťovatelé (podle zásady “znečišťovatel platí”) a ti, kdo si mohou dovolit se uskromnit - a nikoli běžní spotřebitelé a pracující.³ Pracující ze sektorů, které je v rámci transformace třeba utlmit - jako je těžba uhlí - i regiony na ně navázané, mají mít nárok na podporu v přechodu k udržitelnějším odvětvím. Ať už formou výsluhových příspěvků a rekvalifikací, nebo investic do nových kvalitních pracovních míst se srovnatelným ohodnocením a důstojnými pracovními podmínkami v nových sektorech. Evropská unie zřídila pro podporu procesu spravedlivé transformace tematický fond, v rámci něž rozdělí v České republice v následujícím desetiletí až 41 miliard korun.

SCHEMA 1. Stockholm Environmental Institute, 2020.

Spravedlivá transformace přináší výzvy, stejně jako příležitosti.

Spravedlivá transformace může být nejen výzvou, ale i příležitostí k nápravě stávajících sociálních nerovností a problémů. Dobře nasměřované investice do lokálních ekonomik mohou zejména v historicky znevýhodněných regionech pomoci překonat jejich dnešní obtíže. Zásadní podmínkou je vysoká míra účasti lidí v dotčených odvětvích a regionech na tvorbě rozhodnutí, určování priorit a nasměrování investic. Mezi tyto formy účasti, které je třeba posilovat, patří i kolektivní vyjednávání. Právě široká shoda stojí za úspěšnými příklady procesů plánování transformace v zahraničí: v německém Porúří, španělské Asturii, ale také třeba slovenské Horní Nitře. Také v České republice je třeba dostatečnou participaci na rozhodnutích od lidí "zdola" zajistit, má-li přechod k bezuhlíkové ekonomice probíhat v jejich zájmu.⁴

Úspěšný příklad ze zahraničí: Akční plán pro spravedlivou transformaci Horní Nitry

V lednu 2018 starostka města Prievidza v regionu Horní Nitra na západě Slovenska veřejně vyhlásila, že do přípravy Akčního plánu pro transformaci Horní Nitry se bude moct zapojit také veřejnost.

Společně s dalšími starosty pak začala organizovat veřejné debaty, kam zvala politiky, starosty, podnikatele, odbory a také ekologické spolky. Celkem proběhlo patnáct veřejných debat, do jejichž příprav a průběhu se zapojilo na šedesát dobrovolníků. V těchto debatách byly vybrány čtyři pilíře – nejdůležitější oblasti pro rozkvet regionu – kterými byly ekonomika, doprava, sociální zázemí a turismus.

Podněty pro každý pilíř pak rozpracovávala samostatná pracovní skupina. Informace o průběhu přípravy plánu bylo možné průběžně nacházet na webových stránkách. V září pak byly výsledky z veřejných debat předány vládě, která je převzala a plán dále rozpracovala.

V roce 2019 pak byl Akční plán pro spravedlivou transformaci schválen – nejdříve Krajskou radou a místními obcemi během veřejných slyšení, následně pak i vládou. Slovensko by díky němu mělo přestat využívat uhlí pro výrobu elektřiny už v roce 2023 jako první země Visegrádské skupiny.

V Horní Nitře, kde se těží většina uhlí na Slovensku, mají teď místní lidé díky Akčnímu plánu dobrou představu o tom, co se bude dít, až "šachta" zavře.

Řešení klimatické krize vyžaduje přehodnocení dnešního hospodářského modelu. Spravedlivá transformace v širším slova smyslu může znamenat také přehodnocení hospodářského modelu posledních desetiletí - založeného na neomezeném ekonomickém růstu, spojeném s nárůstem ekonomické nerovnosti a ekologických škod. Hovoří se o potřebě "sociálně-ekologické transformace", která by vytvořila hospodářský model, založený spíše na větší sociální rovnosti, ekonomické stabilitě a ekologické udržitelnosti.⁵

1 Oxfam, září 2020. Confronting carbon inequality. Dostupné z: <https://www.oxfam.org/en/research/confronting-carbon-inequality>

2 Buchtik et. al., 2021. Rozdělení svobodou - klimatická změna. Dostupné z: <https://www.stem.cz/rozdeleni-svobodou-klimatika-zmena/>

3 International Trade Union Confederation, 2017. Just Transition. A Report for the OECD. Dostupné z: <https://www.oecd.org/environment/cc/g20-climate/collapsecontents/Just-Transition-Centre-report-just-transition.pdf>; International Labour Organisation, 2015. Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf; Stockholm Environmental Institute, 2020. Seven principles to realize a just transition to a low-carbon economy. Dostupné z: <https://cdn.sei.org/wp-content/uploads/2020/06/seven-principles-for-a-just-transition.pdf>

4 Více viz například Re-set, 2020. Budoucnost po konci uhlí jako příležitost pro rozkvet regionů. Dostupné z: https://re-set.cz/downloads/re-set_budoucnost_po_konci_uhli.pdf; Re-set, 2021. Spravedlivá transformace očima místních lidí. Dostupné z: https://re-set.cz/wp-content/uploads/2022/01/spravedlivka_finale_web.pdf; Centrum pro dopravu a energetiku, 2022. Spravedlivá transformace a participace. Dostupné z: https://www.cde-org.cz/media/object/1863/participace_1.pdf

5 Éloi Laurent a Philippe Pochet, European Trade Union Institute, 2015. Towards a social-ecological transition Solidarity in the age of environmental challenge. Dostupné z: https://www.etui.org/sites/default/files/Guide_socio-ecological_EN_PRINT_web.pdf; European Environmental Agency, 2021. Growth without economic growth. Dostupné z: <https://www.eea.europa.eu/publications/growth-without-economic-growth>

Materiál byl realizován v rámci projektu ČMKOS § 320a písm. a) ZP 2022 - "Dopady zelené ekonomiky na trh práce, pracovněprávní a sociální ochranu, ochranu soukromí zaměstnanců a sociální dialog", který je financován z prostředků státního rozpočtu ČR prostřednictvím MPSV ČR.

Pro ČMKOS zpracoval Re-set, platforma pro sociálně-ekologickou transformaci.
Autor textů: Josef Patočka, grafika a sazba: Kateřina Holá.

Série infolistů ČMKOS o klimatické krizi a zelené ekonomice zahrnuje šest tematických materiálů:

1. Klimatická krize - základní fakta, 2. Klimatická krize - dopady na život v České republice, 3. Klimatická krize - možná řešení, 4. Spravedlivá transformace - Jak řešit klimatickou krizi spravedlivě k lidem?, 5. Spravedlivá transformace - proměny práce, 6. Spravedlivá transformace - role odborů

ČMKOS

5 SPRAVEDLIVÁ TRANSFORMACE A PROMĚNY SVĚTA PRÁCE

Dopady klimatické krize představují riziko pro pracující v řadě sektorů. Studie zpracovaná Evropskou konfederací odborových svazů (ETUC) vypočítává mnoho vážných problémů, jež může globální oteplování již dnes způsobovat pracujícím v různých sektorech (viz ilustrace 1). Evropské ekonomiky mohou tyto dopady do roku 2050 připravit o bezmála 410 tisíc pracovních míst.¹

Vlny veder a tepelný stres -> Dopady na výkonnost, pracovní podmínky a zdraví ve stavebnictví, průmyslu, zemědělství či lesnictví

Sucha, lesní požáry, neúrody či častější přemnožení škůdců -> Škody v lesnictví a zemědělství

Častější extrémní počasí -> Škody na klíčové infrastruktuře ve stavebnictví, dopravě, energetice či zásobování vodou

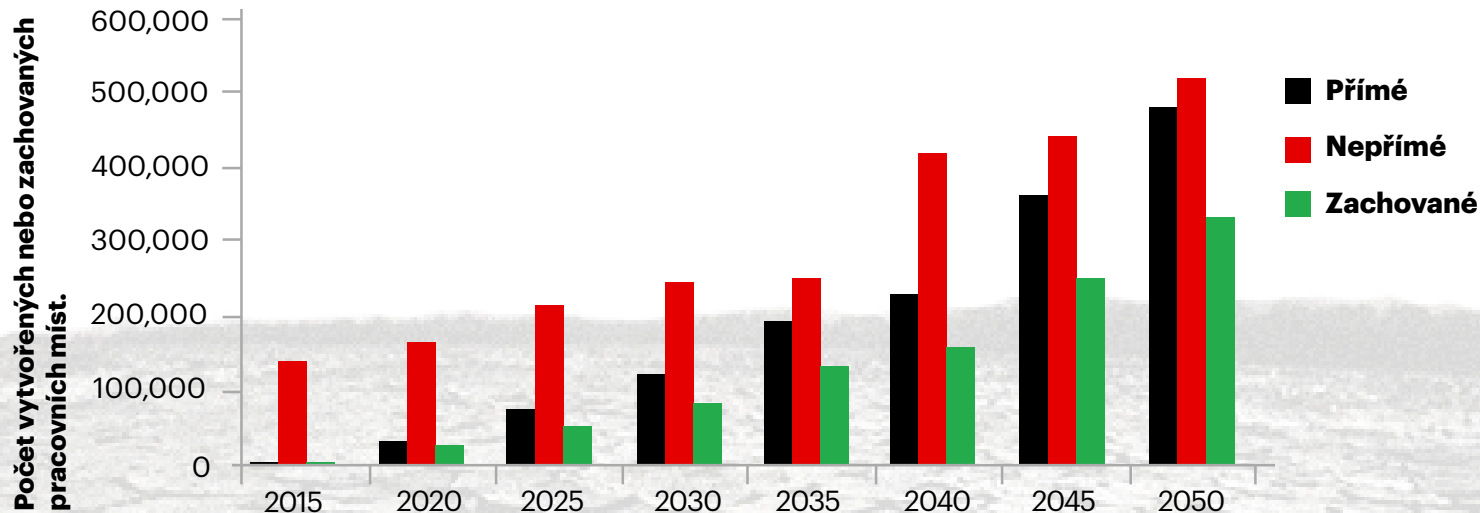

Důsledky pro lidské zdraví či ohrožení lidských životů -> vyšší tlak na zdravotnictví a složky integrovaného záchranného systému.

Ekonomické náklady odstraňování škod a řešení častějších pohrom -> nepřímé dopady na průmysl a hospodářství jako celek.

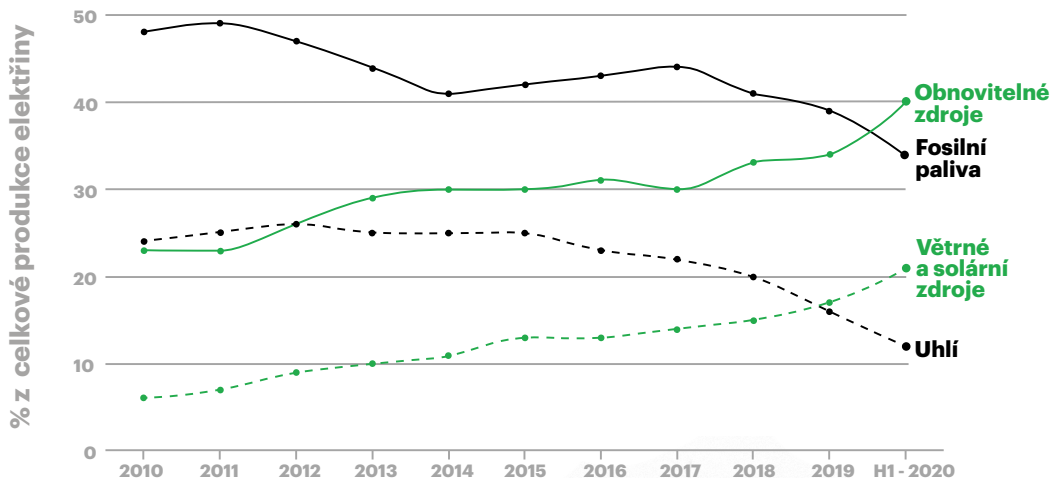
Přínosy včasného řešení klimatické krize jednoznačně převyšují náklady. Včasná transformace s cílem snížit emise, zmírnit oteplování a předejít nejhorším důsledkům klimatických změn je výrazně výhodnější, než problém neřešit a čelit dopadům. Investice do nové ekonomiky a adaptace na nové klimatické podmínky mohou také celou řadu pracovních příležitostí vytvořit. Včasná adaptace na klimatickou krizi může dle odhadů ETUC Evropské unii zachránit až 300 tisíc pracovních míst a další milion nových vytvořit (viz graf 1).²

GRAF 1. Přímé a nepřímé zachráněné a vytvořené pracovní pozice. Zdroj: ETUC, 2020, A Guide for Trade Unions, Adaptation to Climate Change and the world of work. Dostupné z: https://www.etuc.org/sites/default/files/publication/file/2020-08/ETUC-adaptation-climate-guide_EN.pdf

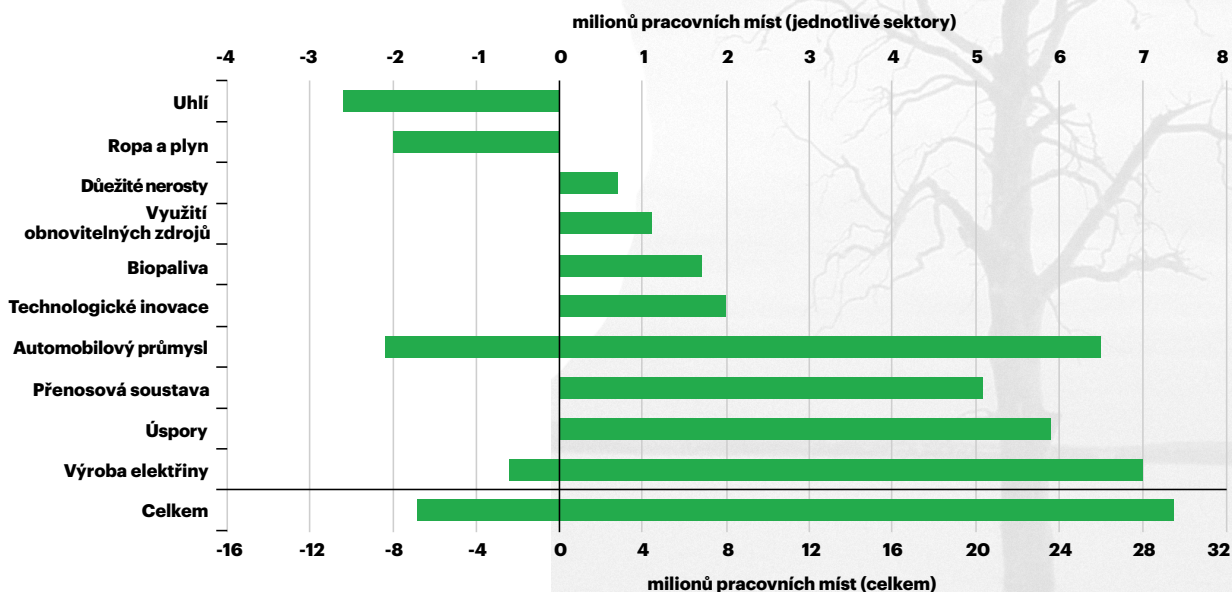
Transformace promění strukturu ekonomiky. Lze očekávat, že pracovní místa v některých sektorech zaniknou, jiná se promění a jiná naopak vzniknou. Postupný útlum lze očekávat ve všech sektorech těžby a využití fosilních paliv (uhlí, ropy a plynu). Naopak expanzi lze čekat v sektoru obnovitelných zdrojů (výroba a údržba solárních či větrných energetických instalací), úspor energie (zateplování budov), nebo adaptace krajiny (výstavba prvků k zachycování vody v krajině či protipovodňových opatření). K transformaci může přispět také posílení veřejné dopravy (jako alternativy k individuální automobilové dopravě) či rozšíření veřejných služeb v sektorech jako je vzdělávání, zdravotnictví či péče.³ Přechod k ekologičtější ekonomice a posun od výroby ke službám může také přispět k zkracování pracovní doby (bez snižování mezd).⁴

**Obnovitelné zdroje vyhrávají nad fosilními palivy
EU-27 produkce elektřiny**

GRAF 2. EU Electricity Analysis H1-2020. Zdroj: EMBER, 2020, Renewables beat fossil fuels: A half-yearly analysis of Europe's electricity transition. Dostupné z: <https://ember-climate.org/insights/research/eu-electricity-analysis-h1-2020/>

Silné postavení pracujících v transformující se ekonomice bude třeba hájit. Transformace ekonomiky tváří v tvář klimatické krizi nepřináší jen přínosy, ale i rizika. Je výzvou pro odborové organizace a další organizace občanské společnosti zajistit, aby transformace byla spravedlivá (viz infolist 6). „Zelená“ pracovní místa totiž nutně neznamenají dobrá pracovní místa. Je třeba prosadit komplexní podporu pracujících v utlumovaných sektorech, ale také usilovat o co nejlepší pracovní podmínky, odborovou organizovanost a podporu kolektivního vyjednávání v sektorech nových či rozšiřovaných.

GRAF 3. Očekávané účinky dnešní klimatické politiky světových států na zaměstnanost dle odhadů Mezinárodní agentury pro energii do roku 2030. Zdroj: IEA, 2021, Employment growth in clean energy and related areas to 2030, in the Announced Pledges and Net Zero Scenarios, 2015. Dostupné z: <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/employment-growth-in-clean-energy-and-related-areas-to-2030-in-the-announced-pledges-and-net-zero-scenarios>

1 European trade union confederation, 2020. Adaptation to Climate Change and the world of work. Dostupné z: https://www.etuc.org/sites/default/files/publication/file/2020-08/ETUC-adaptation-climate-guide_EN.pdf

2 Tamtéž

3 Jefim Vogel et al., Global Environmental Change, 2021. Socio-economic conditions for satisfying human needs at low energy use: An international analysis of social provisioning. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959378021000662>

4 Stan De Spiegelaere a Agnieszka Piasna, European Trade Union Institute, 2017. The why and how of working time reduction. Dostupné z: <https://www.etui.org/sites/default/files/2020-07/The%20why%20and%20how%20of%20working%20time%20reduction-2017-WEB-2.pdf>; European Environmental Bureau a European Youth Forum, 2020. Escaping the growth and jobs treadmill: a new policy agenda for post-coronavirus Europe. Dostupné z: <https://tools.youthforum.org/policy-library/wp-content/uploads/2021/04/Escaping-the-growth-and-jobs-treadmill.pdf>

Materiál byl realizován v rámci projektu ČMKOS § 320a písm. a) ZP 2022 - „Dopady zelené ekonomiky na trh práce, pracovněprávní a sociální ochranu, ochranu soukromí zaměstnanců a sociální dialog“, který je financován z prostředků státního rozpočtu ČR prostřednictvím MPSV ČR.

Pro ČMKOS zpracoval Re-set, platforma pro sociálně-ekologickou transformaci.
Autor textů: Josef Patočka, grafika a sazba: Kateřina Holá.

Série infolistů ČMKOS o klimatické krizi a zelené ekonomice zahrnuje šest tematických materiálů:

1. Klimatická krize - základní fakta, 2. Klimatická krize - dopady na život v České republice, 3. Klimatická krize - možná řešení, 4. Spravedlivá transformace - Jak řešit klimatickou krizi spravedlivě k lidem?, 5. Spravedlivá transformace - proměny práce, 6. Spravedlivá transformace - role odborů

ČMKOS

6 SPRAVEDLIVÁ TRANSFORMACE A ROLE ODBORŮ

ODBORY V PŘECHODU K BEZUHLÍKOVÉ EKONOMICE PROSAZUJÍ SPRAVEDLNOST A HÁJÍ ZÁJMY PRACUJÍCÍCH. Odborové hnutí prosazuje v celosvětovém měřítku “spravedlivou transformaci”, tedy proces včasné stabilizace klimatu, jehož náklady budou ve společnosti spravedlivě rozděleny a bude vytvářet nejen udržitelnější, ale i spravedlivější ekonomiku (viz infolist 4).

Sociální dialog jako klíč k spravedlivé transformaci v Latrobe Valley

V australském Latrobe Valley, kde se nachází elektrárna Hazelwood, začaly odbory v roce 2007 pořádat sérii fór o změně klimatu za účasti hlavních odborových organizací v regionu, ekologických organizací a zástupců místní a státní správy s cílem připravit region na spravedlivou transformaci. Také proto se jim podařilo lépe zvládnout proces přechodu, když vlastník v roce 2016 elektrárnu nečekaně uzavřel.¹

SPRAVEDLIVÁ TRANSFORMACE VYŽADUJE SOCIÁLNÍ DIALOG A PARTICIPACI OBČANŮ. Odbory mohou hrát pozitivní roli v zapojování pracujících do řešení klimatické krize. Spravedlivá transformace není možná, nebudou-li zájmy pracujících na všech úrovních rozhodování brány dostatečně v potaz a nebudou-li mít obyčejní lidé dostatek příležitostí ovlivňovat důležitá rozhodnutí. Odbory by měly požadovat prostřednictvím sociálního dialogu férový podíl na rozhodování a zohlednění svých priorit. Podíl lidí na rozhodování není možný bez dostatečné informovanosti. Odbory mohou informovat své členy a zaměstnance obecně jak o rizicích klimatické krize, tak o možnostech jejího řešení.

Odbory a ekologické organizace společně pro výsluhové příspěvky horníkům

Organizace Hnutí DUHA, Greenpeace a Český odborový svaz energetiků společně prosazovaly rozšíření výsluhových příspěvků pro energetiky a horníky.²

V PROSAZOVÁNÍ SPRAVEDLIVÉ TRANSFORMACE MOHOU ODBORY ÚSPĚŠNĚ SPOLUPRACOVAT S JINÝMI OBČANSKÝMI ORGANIZACEMI. Zvládnutí klimatické a ekologické krize a přechod k udržitelnosti představuje jednu z největších výzev, kterým lidstvo ve svých dějinách čelilo. Neobejde se bez nebývalé míry spolupráce. Zahraniční zkušenosti ukazují, že tam, kde existuje otevřený prostor pro spolupráci mezi občanskou společností a organizacemi pracujících, daří se snáze hledat společné zájmy a prosazovat proces transformace, který je spravedlivý, vyvážený a dobře naplánovaný.

Milion klimatických pracovních míst

Kampaň “Milion klimatických pracovních míst” v Jihoafrické republice byla zahájena v roce 2011 jako společné úsilí odborů, nevládních organizací a sociálních hnutí. Cílem kampaně je vyvinout tlak na vládu, aby zavedla strategie spravedlivé transformace a vytvořila v rámci přechodu k udržitelné ekonomice milion pracovních míst v odvětvích od obnovitelných zdrojů po revitalizaci krajiny.³

ODBORY MOHOU PROSAZOVAT VLASTNÍ NÁVRHY, JAK BY MĚLA EKOLOGICKÁ TRANSFORMACE VYPADAT.

Odbory ve světě přicházejí s vlastními plány, jak provést přechod k udržitelné ekonomice a společnosti tak, aby transformace naplňovala kritéria spravedlnosti. Navrhují například spojit ekologizaci ekonomiky s rozšířením úlohy veřejného sektoru v ekonomice, cílenými veřejnými investicemi do dobrých a stabilních pracovních míst a redistribucí příjmů a majetku v ekonomice tak, aby z přechodu k nové ekonomice těžili všichni bez rozdílu.

Zelená transformace společně. Klimatický plán dánských odborů

Dánská odborová konfederace FH má vlastní plán pro sociálně spravedlivou ekologickou transformaci. Navrhuje v něm devětaosmdesát konkrétních opatření, rozdělených do deseti tematických oblastí od rozšíření role veřejného sektoru přes investice do obnovitelné energie, cirkulární ekonomiky či udržitelné dopravy až po ekologickou daňovou reformu.⁴

ROLE ODBORŮ V PŘECHODU K BEZUHLÍKOVÉ EKONOMICE

Uvnitř odborových svazů	informovat své členstvo o rizicích klimatické krize, možných řešeních a výzvách pro odbory
Ve veřejné debatě	vytvářet partnerství s dalšími složkami společnosti a prosazovat zájmy pracujících v procesu transformace
Na podnikové úrovni	hájit zájmy svého členstva a prosazovat přípravu na dopady klimatické krize na pracovištích v rámci kolektivního vyjednávání
Na sektorové úrovni	prosazovat mapování rizik a plánování proměny různých ekonomických odvětví tak, aby odpovídala co nejvíce zájmům pracujících
Na regionální a místní úrovni	prosazovat regionální a místní plány spravedlivé transformace a adaptace na klimatickou krizi, zapojovat pracující do rozhodování
Na celostátní úrovni	prosazovat sociální dialog a zapojení lidí do rozhodování, požadovat jasné a srozumitelné plány pro spravedlivou transformaci
Na evropské úrovni	prosazovat zájmy pracujících a důraz na sociální spravedlnost v politice Evropské unie

1 Mezinárodní organizace práce, 2018. Spravedlivá transformace k ekologicky udržitelným ekonomikám a společnostem pro všechny. Příklad Českomoravská konfederace odborových svazů, 2022. Dostupné z: https://ipodpora.odborny.info/dms/soubory/index?file=Ucební%20text%20-%20Spravedlivá%20transformace_20220406075130.pdf

2 Centrum pro dopravu a energetiku, Český odborový svaz energetiků, Greenpeace a Hnutí DUHA, 2021. Dvě třetiny lidí podporují výsluhové dávky pro uhelné horníky a energetiky. Odbory a ekologické organizace žádají spravedlivou transformaci. Dostupné z: <https://hnutiduha.cz/aktualne/dve-tretiny-lidi-podporuji-vysluhove-davky-pro-uhelne-horniky-a-energetiky>

3 Mezinárodní organizace práce, 2018. Spravedlivá transformace k ekologicky udržitelným ekonomikám a společnostem pro všechny. Příklad Českomoravská konfederace odborových svazů, 2022. Dostupné z: https://ipodpora.odborny.info/dms/soubory/index?file=Ucební%20text%20-%20Spravedlivá%20transformace_20220406075130.pdf

4 Danish Trade Union Confederation, 2022. Green Transition Together. Dostupné z: <https://greentransitiontogether.com/>

Materiál byl realizován v rámci projektu ČMKOS § 320a písm. a) ZP 2022 - "Dopady zelené ekonomiky na trh práce, pracovněprávní a sociální ochranu, ochranu soukromí zaměstnanců a sociální dialog", který je financován z prostředků státního rozpočtu ČR prostřednictvím MPSV ČR.

Pro ČMKOS zpracoval Re-set, platforma pro sociálně-ekologickou transformaci.
Autor textů: Josef Patočka, grafika a sazba: Kateřina Holá.

Série infolistů ČMKOS o klimatické krizi a zelené ekonomice zahrnuje šest tematických materiálů:

1. Klimatická krize - základní fakta, 2. Klimatická krize - dopady na život v České republice, 3. Klimatická krize - možná řešení, 4. Spravedlivá transformace - Jak řešit klimatickou krizi spravedlivě k lidem?, 5. Spravedlivá transformace - proměny práce, 6. Spravedlivá transformace - role odborů

ČMKOS